Η θεολογία της Λειτουργικής Αναγεννήσεως (Σεβ. Μητρ. Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιερόθεος)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 10 Απριλίου, 2008

«Κατά καιρούς στον εκκλησιαστικό μας χώρο γίνεται λόγος, για την λεγομένη λειτουργική αναγέννηση, που υπονοείται ως μία κίνηση, για να επανέλθουν τα αρχαία τυπικά της λατρείας και οι αρχαίες λειτουργικές παραδόσεις.
Παρά τις πολλές προσπάθειες, που έγιναν στο πρόσφατο παρελθόν, για μια λειτουργική αναγέννηση, τελικά δεν επεκράτησε, και αυτό οφείλεται στο ότι επεχείρησαν την αλλαγήν των εξωτερικών τυπικών, ανεξάρτητα από την θεολογία της Εκκλησίας. Αν όμως δεν δη κανείς την εκκλησιολογία της λατρείας, την θεολογία, που διαποτίζει την λατρευτική ζωή, αν δεν δη την ασκητική και την ησυχαστική διάσταση κάθε τέτοιας αλλαγής, τότε δεν ορθοποδεί κάθε λειτουργική αναγέννηση.
Για παράδειγμα γίνεται λόγος, για την επαναφορά στην αρχαία εκκλησιαστική τάξη της συχνής θείας Κοινωνίας. Αν, όμως, δεν εξετάσουμε τα αίτια, που οδήγησαν τους Χριστιανούς στην αραιά μετοχή στην θεία Κοινωνία, ή αν δεν δούμε την ασκητική διάσταση του θέματος, τότε θα επικρατήση αυτή η λεγομένη λειτουργική αναγέννηση ή και αν επικρατήση, θα θεωρηθή μια μηχανική λειτουργία και μηχανική αναγέννηση, γιατί η μετάληψη των Τιμίων Δώρων δεν γίνεται απροϋπόθετα.
Στην Παπική «Εκκλησία» με την Β' Βατικάνεια Σύνοδο προσπάθησαν να κάνουν μια λειτουργική αναγέννηση, να απλοποιήσουν, δηλαδή, την λειτουργική ζωή, αλλά επειδή η Παπική "Εκκλησία" διατηρεί την απόκλιση από το δόγμα, όλες αυτές οι λειτουργικές αλλαγές τελικά δεν προσφέρουν τίποτε στο λαό.
Παρά την καλή προσπάθεια των αγωνιζομένων, για την λειτουργική αναγέννηση, εν τούτοις ως όρος και ως κίνηση μου προκαλεί δυσφορία, όταν μάλιστα συνδέεται με μερικές εξωτερικές και τυπικές αλλαγές. Γι αυτό είναι ανάγκη να δούμε, για λίγο την θεολογία της λεγομένης λειτουργικής αναγεννήσεως.
Στην συνέχεια θα εξετάσω το θέμα αυτό μέσα από την θεολογία τής Εκκλησίας και θα διατυπώσω μερικές σκέψεις, οι οποίες στην πραγματικότητα δείχνουν και το τι σημαίνει στην πραγματικότητα λειτουργική αναγέννηση, γιατί μια κακής ποιότητας λειτουργική αναγέννηση όχι μόνο δεν θα επικρατήση, αλλά θα δημιουργήση και πνευματική ζημιά.

1. Της λεγομένης λειτουργικής αναγεννήσεως πρέπει να προηγηθούν έντονες και σύντονες προσπάθειες, για την αναγέννηση των Χριστιανών, οπότε η αλλαγή των εξωτερικών τυπικών διατάξεων πρέπει να φανή ως ανάγκη των Χριστιανών και όχι

ως άνωθεν επιβολή, και ως μία καλύτερη φολκλορική εκδήλωση. Ουσιαστικά στην Ορθόδοξη Παράδοση δεν γίνεται λόγος τόσο για λειτουργική αναγέννηση, όσο για αναγέννηση των ανθρώπων, η οποία συνδέεται με την μετάνοια, την αλλαγή του νοός και την κοινωνία με τον Θεό. Δηλαδή, είναι απαραίτητο να παρουσιασθή τι είναι η Εκκλησία, ποια είναι τα πραγματικά της μέλη και πως από δυνάμει μέλη τής Εκκλησίας γίνονται ενεργεία μέλη της. Στο Αγιον Ορος, στο οποίο οι μοναχοί αγωνίζονται, ο κάθε ένας με τον τρόπον του και τον βαθμό του, μέσα από την όλη ησυχαστική παράδοση, δεν υπάρχει ανάγκη μεγάλων λειτουργικών αλλαγών. Γίνονται και εκεί μερικές μικρές αλλαγές, με την δημιουργία ακολουθιών, τροπαρίων, αλλά δεν γίνονται αλλαγές στον τρόπο και τον βαθμό, που επιδιώκεται στις κατά τόπους Εκκλησίες. Γιατί εκεί δίνουν προτεραιότητα στην εσωτερική ανακαίνιση, οπότε ο αναγεννημένος άνθρωπος και ο ανακαινισμένος Χριστιανός «κοινοποιεί» τις ίδιες ακολουθίες, δηλαδή, δεν χρειάζεται να τις αλλάξη, για να αποφύγη την συνήθεια και τον κόρο, αλλά τις βιώνει μέσα από την δική του προσωπική αλλαγή, οπότε του φαίνονται κάθε φορά καινούργιες.

2. Πρέπει να εξετασθή σοβαρά το γιατί μερικές λειτουργικές τυπικές διατάξεις ατόνησαν με την πάροδο του χρόνου, γιατί η Εκκλησία δια των ποιμένων της παραθεώρησε μερικές και εισήγαγε άλλες. Για παράδειγμα, το ότι η Εκκλησία εισήγαγε την αγία λαβίδα για την λήψη της θείας Κοινωνίας, υπήρχε λόγος, ο οποίος πρέπει να εξετασθή. Το ότι ακόμη απέσπασε το μυστήριο του γάμου από την θεία Ευχαριστία και πάλι υπήρχε σοβαρός λόγος, ο οποίος πρέπει οπωσδήποτε να εντοπισθή. Δεν είναι δυνατόν να επανέρχωνται αρχαίες συνήθειες χωρίς την παράλληλη εξέταση των αιτίων, που έκαναν τους Πατέρας να τις παραθεωρήσουν. Και αυτή η εξέταση δεν είναι έργο μόνο της επιστήμης, αλλά κυρίως της θεολογίας με την πατερική έννοια του όρου.

3. Στην προσπάθεια μας να δημιουργήσουμε λειτουργική αναγέννηση πρέπει να είμαστε αντικειμενικοί και να βλέπουμε το όλο πνεύμα της απλότητος, που πρέπει να επικρατή στην θεία Λειτουργία. Αυτό λέγεται από την άποψη ότι συνήθως βλέπουμε τις λειτουργικές αλλαγές μόνο σε ζητήματα, που δεν αγγίζουν προσωπικά μας θέματα. Δηλαδή, γίνεται κατ' επιλογήν λειτουργική αλλαγή. Μερικοί ενδιαφέρονται, για την επαναφορά μας στην απλότητα της αρχαίας λατρείας, παραθεωρώντας τον πλούτο της μεταγενέστερης λατρείας, όπως τον δημιούργησε η ίδια η Εκκλησία, δια των αγίων Πατέρων και περιορίζοντας την σε εξωτερικές μορφές. Για παράδειγμα, δεν μπορεί εύκολα να αλλάξη κανείς ένα λειτουργικό τύπο, που τον δημιούργησε η ίδια η Εκκλησία. Οπως, επίσης, δεν μπορεί κανείς να συντομεύση και να κάνη πιο ξεκούραστη την θεία λατρεία και να αφήση πολλά άλλα πράγματα, τα οποία προσετέθησαν αργότερα, όπως τα άμφια των Κληρικών, τα οφφίκιά τους και τον αγώνα, που γίνεται, για την κατοχύρωση της προσωπικής θέσεως καθενός μέσα στην Εκκλησία. Καθώς επίσης, δεν μπορεί να αμνηστεύση κανείς τον τρόπο της εκκλησιαστικής διοικήσεως, όταν δεν είναι αποστολικός, αλλά δάνειος από άλλες

παραδόσεις. Παλαιότερα ήθελαν να χαμηλώσουν τα τέμπλα των Ιερών Ναών ή ακόμη ήθελαν να καθιερώσουν την έκφωνη ανάγνωση των ευχών, χωρίς όμως να εξετάσουν τα αίτια τα οποία καθιέρωσαν την μυστική ανάγνωση και χωρίς να τους απασχολούν άλλες ξένες εισροές στην θεία λατρεία.

4. Πολλές φορές οι λειτουργικές αναγεννήσεις περιορίζονται στην λεκτική κατανόηση των λεγομένων και πραττομένων. Χωρίς να παραθεωρώ και μια τέτοια τακτική, πρέπει όμως να επισημάνω ότι το πρόβλημα δεν βρίσκεται στην εξωτερική λογική κατανόηση της λατρείας, αλλά πρέπει να προχωρήσουμε και στο βάθος του προβλήματος. Αλλωστε ο άνθρωπος δεν αποτελείται μόνο από λογική, ούτε και η λογική είναι κέντρο της υπάρξεώς του. Υπάρχουν και άλλες δυνάμεις, που χαρακτηρίζουν και ολοκληρώνουν τον άνθρωπο ως πρόσωπο, όπως ο νους, η ελευθερία, η αγάπη κ.λ.π. Ετσι, δεν αρκεί η λογική κατανόηση της θείας λατρείας, αλλά είναι ανάγκη να προχωρήσουμε στην μέθεξη του πνεύματος της θείας Λειτουργίας. Και είναι γνωστόν ότι το πνεύμα της θείας Λειτουργίας είναι θυσία, η προσφορά, η εκούσια κένωση. Τελώντας την θεία Λειτουργία μπορούμε να εισδύσουμε στην κένωση του Χριστού, ο οποίος έφθασε μέχρι την θυσία, τον Σταυρό και τον Αδη. Οπότε, αυτή η αυτοθυσιαστική αγάπη του Χριστού γίνεται πρότυπο της κάθε αγάπης, η οποία από την φύση της είναι κένωση, σταυρός, θυσία, προσφορά. Στο κεντρικό σημείο της θείας Λειτουργίας προσφέρονται τα λόγια του Χριστού: «Λάβετε φάγετε τούτο μου εστί το σώμα... Πίετε εξ αυτού πάντες τούτο εστί το αίμα μου...». Το να μάθη ο λειτουργημένος άνθρωπος να προσφέρη το σώμα και το αίμα του, για να ζήσουν οι άλλοι, κατά το πρότυπο του Χριστού, είναι βίωση της θείας Ευχαριστίας και μέθεξη του πνεύματος της ευχαριστιακής προσφοράς. Επίσης, στο κέντρο της θείας Λειτουργίας ακούγεται η φράση: «τα σα εκ των σων σοι προσφέρομεν κατά πάντα και δια πάντα». Αυτή η προσφορά είναι μέθεξη του πνεύματος της θείας Λειτουργίας. Οσες λειτουργικές αλλαγές και αν γίνουν, αν δεν μάθουμε να μεταμορφωνόμαστε από το πνεύμα της θείας Λειτουργίας, που είναι η θυσία και η προσφορά, τότε δεν ωφελούν τίποτε.

5. Ελπίζω ότι εκείνοι, που ομιλούν, για λειτουργική αναγέννηση εννοούν την προσπάθεια να ενταθή περισσότερο η μετοχή και κοινωνία των πιστών Χριστιανών με τα τελούμενα κατά την διάρκεια των ακολουθιών, με την μέθεξη του πνεύματος της λατρείας, με την βιωματική κατανόηση του σημαινόμενου και του συμβόλου. Ομως αυτό δεν έχει σχέση με μια εξωτερική επέμβαση στα λειτουργικά πράγματα, δεν είναι ένας μονόδρομος. Παράλληλα πρέπει να γίνη προσπάθεια, για την θεραπεία των δυνάμεων και ενεργειών της ψυχής. Διότι, εμπόδιο για την μέθεξη των τελουμένων δεν είναι μόνο το τυπικό, η γλώσσα, το σύμβολο κ.λπ. αλλά και τα πάθη, οι πάρα φύσιν ενέργειες της ψυχής. Επομένως, μια προσπάθεια, για να επανέλθουμε σε αρχαία τυπικά, πρέπει οπωσδήποτε να συντονίζεται με την προσπάθεια, για την βίωση του τρόπου μετοχής μας στα μυστήρια. Γιατί, όπως γνωρίζουμε από τα πατερικά κείμενα, οι Χριστιανοί μετέχουν διαφοροτρόπως στα μυστήρια, ανάλογα με

τον βαθμό της μετανοίας. Για παράδειγμα, ο Μ. Βασίλειος στους Κανόνας του, πράγμα το οποίο συναντούμε και σε όλη την εκκλησιαστική πράξη, διακρίνει πέντε στάδια μετανοούντων, δηλαδή είναι οι προσκλαίοντες, οι ακροώμενοι, οι υποπίπτοντες, οι συνιστάμενοι και οι κοινωνούντες των Τιμίων Δώρων. Ετσι, μια διαμόρφωση του τυπικού και επαναφορά σε αρχαίες λειτουργικές πράξεις, χωρίς επαναφορά της ποιμαντικής όπως τις διαγράφουν οι αρχαίες πατερικές πράξεις, δεν είναι αναγέννηση λειτουργική, αλλά εκκοσμίκευση, αφού επηρεάζεται από τον ορθολογισμό του πνεύματος του Διαφωτισμού.

6. Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό ότι απαραίτητη προϋπόθεση μετοχής στην θεία λατρεία είναι η ασκητική ζωή. Και όταν κάνουμε λόγο για ασκητική ζωή, εννοούμε την προσπάθεια του ανθρώπου, εφαρμόζοντας τις εντολές του Χριστού και αποκτώντας εκκλησιαστικό φρόνημα, να μετατρέψη την ιδιοτελή αγάπη σε ανιδιοτελή αγάπη, να φθάση από την φιλαυτία στην φιλοθεΐα και την φιλανθρωπία. Η λατρευτική ζωή έξω από την ασκητική αυτή ζωή είναι μία θρησκευτική πράξη, που δεν μεταμορφώνει τον άνθρωπο. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο και την λειτουργική αναγέννηση δεν μπορούμε να την δούμε έξω από την ασκητική, νηπτική και ησυχαστική ζωή. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Μ. Βασίλειος, που ζούσε ως μοναχός και έγραψε τις ασκητικές διατάξεις και καθόρισε τον τρόπο της μοναχικής ζωής, έκανε και λειτουργικές αλλαγές μέσα στις οποίες πέρασε όλη την θεολογία που ζούσε. Αν διάβαση κανείς τις ευχές, που συνέταξε ο Μ. Βασίλειος στην ομώνυμη θεία Λειτουργία του, θα διαπιστώση ότι εγράφησαν από ένα θεόπτη Πατέρα. Επίσης, ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, που ανέπτυξε όλην αυτήν την ησυχαστική θεολογία, συνέγραψε και λειτουργικές ευχές, έκανε και θεολογία της λατρείας και των μυστηρίων, συνέδεσε στενά τα μυστήρια της Εκκλησίας με την νοερά προσευχή, όπως το συναντούμε και σε όλη την εκκλησιαστική παράδοση. Το ίδιο βλέπουμε και στον άγιο Νικόδημο τον Αγιορείτη. Ομιλούσε για την συχνή θεία Κοινωνία, αλλά παράλληλα βίωνε και παρουσίασε όλη αυτήν την φιλοκαλική παράδοση. Μπορούμε να αναφέρουμε και την περίπτωση του ιερού Νικολάου Καβάσιλα, ο οποίος ανέλυσε την Θεία Ευχαριστία, αλλά την συνέδεσε με την εν Χριστώ ζωή, οπότε κάνει λόγο, για ασκητική ζωή, για μεταμόρφωση του νου δια της προσευχής και της ρυθμίσεως των λογισμών και την μεταμόρφωση της θελήσεως δια της εφαρμογής των εντολών του Χριστού.

7. Η θεία λατρεία και κυρίως το κέντρο της λατρείας, που είναι η θεία Λειτουργία δεν συνδέεται με το παρόν, ούτε απλώς επιδιώκει να δώση μια ζωή στο παρόν, αλλά εμπνέεται από το μέλλον. Η θεία λατρεία συνδέεται στενά με την βίωση και την προσδοκία της εσχατολογικής ζωής, που είναι παρούσα, αλλά και πάντοτε προσδοκώμενη. Δηλαδή, η θεία Λειτουργία δεν αποβλέπει στο να ζήσουμε μόνο την ζωή του μέλλοντος από το παρόν και να ικανοποιηθούν ή να πληρωθούν όλα τα συναισθήματά μας, αλλά να την προσδοκούμε και να την νοσταλγούμε με μεγάλη δίψα. Ο Σεβ. Μητροπολίτης Περγάμου κ. Ιωάννης έχει τονίσει με ενάργεια αυτήν την πραγματικότητα, ότι δεν πρέπει να εσχατολογοποιούμε την ιστορία. Η κίνηση, που

παρατηρούμε μέσα στην λατρεία δεν είναι απλώς μία κίνηση από τα άνω προς τα κάτω, αλλά και από τα κάτω προς τα άνω. Δηλαδή, στην θεία Λειτουργία ανάπτει ο πόθος της απολαύσεως κατά τον τελειότερο βαθμό αυτής της εν Χριστώ ζωής, στο μέλλον. Χαρακτηριστικός είναι ο λόγος του Μ. Βασιλείου μετά τη θεία Μετάληψη: «Ήνυσται και τετέλεσται, όσον εις την ημετέραν δύναμιν, Χριστέ ο Θεός ημών, το της σης οικονομίας μυστήριον· έσχομεν γαρ του θανάτου σου την μνήμην· είδομεν της αναστάσεώς σου τον τύπον· ενεπλήσθημεν της ατελευτήτου σου ζωής· απηλαύσαμεν της ακενώτου σου τρυφής, ης και εν τω μέλλοντι αιώνι πάντας ημάς καταξιωθήναι ευδόκησον, χάριτι του ανάρχου σου Πατρός, και του αγίου και αγαθού και ζωοποιού σου Πνεύματος, νυν και αεί και εις τους αιώνας των αιώνων. Αμήν».

8. Γίνεται φανερό ότι οι λειτουργικές αλλαγές δεν είναι αποτέλεσμα μερικών Συνοδικών αποφάσεων ούτε επεξεργασία και συμπεράσματα σεμιναρίων, αλλά δημιουργήματα των αγίων. Η Εκκλησία, άλλωστε, εργάζεται δια των αγίων της. Ισχυριζόμαστε ότι η Εκκλησία γράφει την Αγία Γραφή και η Εκκλησία την ερμηνεύει. Και αυτό, βέβαια, γίνεται δια των αγίων, που είναι τα ζωντανά μέλη της Εκκλησίας. Ολες οι μεγάλες αλλαγές έγιναν μέσα στην Εκκλησία και την ιστορία από μεταμορφωμένες υπάρξεις, που είναι οι άγιοι Πατέρες. Αυτοί καθιέρωσαν ένα νέο τύπο, ο οποίος επεκράτησε στο ποίμνιό τους και στη συνέχεια λόγω της ακτινοβολούσας προσωπικότητας του συγκεκριμένου αγίου πέρασε και σε ολόκληρη την Εκκλησία. Το ίδιο παρατηρούμε και στο γεγονός της επιδράσεως του μοναχικού τυπικού πάνω στο ενοριακό κοσμικό τυπικό. Το πραγματικό πνεύμα της Ορθοδόξου Παραδόσεως, που διαφυλάχθηκε στις Ιερές Μονές, επέδρασε σωστικά και αναγεννητικά και επηρέασε το κοσμικό τυπικό, όταν οι Χριστιανοί είχαν εκκοσμικευθή. Η Εκκλησία είναι Σώμα Χριστού. Και όπως συμβαίνει στο ανθρώπινο σώμα, το οποίο κρατά ό,τι το ωφελεί και απορρίπτει ό,τι το βλάπτει, το ίδιο συμβαίνει και με την Εκκλησία. Αυτή είναι εκείνη, που με την μακροχρόνια διαδικασία απορρίπτει κάτι, που εισάγεται από αμεταμόρφωτους ανθρώπους και αυτή κρατά κάτι το υγιές, που προέρχεται από αγίους ανθρώπους. Οπότε, κάθε λειτουργική αλλαγή επικρατεί ή απορρίπτεται ανάλογα με την πνευματική κατάσταση του ανθρώπου, που την εισαγάγει.

9. Η λειτουργική αναγέννηση πρέπει να έχη σχέση με την αναγέννηση της κοινωνίας, δηλαδή πρέπει να συνοδεύη τον άνθρωπο και στην οικογενειακή και την κοινωνική του ζωή. Αν μια αναγέννηση έχη σχέση με την βελτίωση των συναισθημάτων εντός του Ναού και δεν αγγίζη την πραγματικότητα εκτός του Ναού, δεν προέρχεται από το Αγιον Πνεύμα. Οπότε, αντί να κάνουμε λόγο για λειτουργική αναγέννηση, είναι προτιμότερο να κάνουμε λόγο, για ευχαριστιακό ήθος που αγγίζει τον άνθρωπο σε όλες τις φάσεις της ζωής του. Όταν το ήθος και το πνεύμα της θείας Λειτουργίας δεν επηρεάζει και δεν αγγίζει την διοίκηση της Εκκλησίας και τις διαπροσωπικές μας σχέσεις, αλλά εκτός του Ναού επικρατούν κοσμικοί τρόποι επιβολής, τότε αυτή η αναγέννηση παραμένει στο περιθώριο της ζωής μας, στην επιφάνεια και δεν

προχωρεί στο βάθος, οπότε όχι μόνο δεν αναπαύει το ανήσυχο πνεύμα του ανθρώπου, αλλά το απογοητεύει ακόμη περισσότερο.

Ολα όσα αναφέρθηκαν είχαν σκοπό να υπογραμμίσουν ότι η λειτουργική αναγέννηση είναι σημαντική και απαραίτητη, όταν όμως εντάσσεται μέσα στο πνεύμα της Ορθοδόξου θεολογίας και εμπνέεται από την ευαγγελική και ησυχαστική παράδοση της Εκκλησίας και όταν προέρχεται από αναγεννημένους ανθρώπους ή αποβλέπει στην αναγέννηση των ανθρώπων. Διαφορετικά, μπορεί να υπενθυμίζη τις βατικάνειες λειτουργικές αναγεννήσεις ή τις προτεσταντικές αλλαγές και απορρίψεις, χάριν της απλότητος. Και είναι κρίμα να βιώνουμε ένα βατικάνειο και προτεσταντικό Χριστιανισμό μέσα στην πλούσια παράδοση της Ορθοδόξου Εκκλησίας.

(«Ορθόδοξος Τύπος», 29/6/2001)

(Πηγή ηλ. κειμένου: "Αναλόγιον")

Διαβάστε περισσότερα άρθρα του Σεβασμιωτάτου πατώντας εδώ

ΣΧΕΤΙΚΑ ΑΡΘΡΑ:

Νεοβαρλααμισμός η «Λειτουργική Αναγέννηση» (Πρωτοπρεσβύτερος Θεόδωρος Ζήσης)

Λειτουργική Αναγέννησις ή Οικουμενιστική Ομοιομορφία; (Αρχ. Νικόδημος Μπαρούσης)

''Λειτουργική αναγέννηση'' ή Λειτουργική αγωγή; (Μοναχός Μωυσής Αγιορείτης)

Λατινογενής η Λειτουργική Μεταρρύθμισις (Αρχιμ. Νικόδημος Μπαρούσης)

Λειτουργική Αναγέννηση (Μοναχός Μωυσής Αγιορείτης)

Η 'Λειτουργική Κίνησις' της Δύσεως και ο Οικουμενισμός (Αρχ. Νικόδημος Μπαρούσης)